

EESTI SOOMUSMASINAD

Tiit Noormets, Mati Õun. Eesti soomusmasinad. Soomusautod ja tankid 1918–1940, Tallinn, Tammiskilp 1999, 98 lk.

Poola president Aleksander Kwasniewski hiljuti teoks saanud Eesti riigivisiidi ajal teatas teda saatnud asekaitseminister Romuald Szeremietiew kõiki Eesti asjaomaseid instantse rabanud uudise: värske NATO liikmesriiki Poola kingib NATOsse pürgivale Eestile kümme lahingutanki koos lahingumoonaga. Vahetult enne seda uudist ilmus aga Tiit Noormetsa ja Mati Õuna kahasse kirjutatud raamat Eesti soomusautodest ja tankidest.

Selle raamatu ilmumist ei saa just rabavaks uudiseks lugeda, kuigi sealt selgub, et Eesti on varemgi Poolalt soomusmasinaid saanud: raamatu üks autoritest Eesti Akadeemilise Sõjaajaloo Seltsi esimees Mati Õun on mõne viimase aasta jooksul välja andnud rohkem kui kümnekond sõjaajaloolist raamatut, sealhulgas "Eesti sõjalaevad 1918–1940" (Tammiskilp 1998) ja "Wehrmachti tankid" (Tammiskilp 1998). Nimetatud on oma formaadilt ja kujunduselt sarnased, illustreeritud rohketel fotodega ja ladusalt kirja pandud, varustatud registritega, mis kasutamist hõlbustavad.

Sissejuhatuses annab Tiit Noormets ülevaate soomusmasinate saamisloost, seejärel vaadeldakse lähemalt Eesti soomusmasinaid. Juba Vabadussõja esimestel kuudel alustati Johan Pitka korraldusel soomusautode ehitamist. Tallinnas ehitati seitse soomusautot: "Wahur", "Toonela", "Wibulane", "Kalewipoeg", "Estonia", "Kotkasilm" ja "Erilane". Soomusauto "Vanapagan" ehitati Pärnus ja kuna selle juht August Hendrikson pidas päeva- raamatut, siis on selle kohta, võrreldes teiste soomusautodega, värvikamaid andmeid. Muidugi on tuntud ka Rootsi vabatahtliku kapten Einar Lundborgi juhitud "Kalewipoeg", seda paljuski tänu eesti keeles väljaantud Lundborgi mälestustele "Soomusautoga Eesti Vabadussõjas" (Lund 1968). Lisaks ehitati Eestis veel soomusveokid "Sorts" ja "Puuk", mis pidid lahingusse viima liikursuurtükid "Vemmal" ja "Müristaja". Trofeedena saadi punaste käest kolm soomusautot, mis said nimeks "Pisuhänd", "Tasuja" ja "Suur Tõll" ning Vene Loodearmeele võeti üle "Wambola". Aastatel 1926–1928 ehitati soomusautosid Arsenali sõjatehases Tallinnas, kokku 13 masinat. Järgnevalt antakse ülevaade tankide loomisest I maailmasõja

päevil. Eesti sõjaväe relvastusse jõudsid Inglise tankid "Mark V Composite" pärast Loodearmee purustamist, mil need hädavaevu suudeti punaste käest päästa. Nende nimedeks said "Päälük", "Uku", "Wahtula", "Waldaja". Eesti relvastuses oli ka 12 Prantsuse Renault' tehase kergetanki FT 17. Kolmekümnendate aastate keskel osteti Poolalt kuus seal konstrueeritud tanketti TKS. Kapten Harald Roots kirjutab nende kohta oma mälestustes: "Poola tanketid olid tõepoolest kiired, võimsad ja eriti efektse mulje jättis nende rünnak koos meie ratsaväega." Tankettidele ei antud nimesid, vaid need said numbrid 153, 156, 158, 159, 164 ja 165.

Lõpuks antakse lugejale põhjalik ülevaade Eesti soomusvägede organisatsioonist, väljaõppest, relvastusest ja koosseisudest. 1939.–40. aastaks oli Eesti soomusmasinate park nii vananenud, et need otsustati suures osas lattu paigutada, kasutusele jäid vaid mõned väljaõppe otstarbel. Soomusmasinate uuendamiskaava takistas rahapuudus ja seejärel tõmbas alanud sõda plaanidele kriipsu peale. Auto-tanki rügement likvideeriti pärast Eesti okupeerimist punavägede poolt 1940. aasta oktoobris. Osa lahingumasinatest saadeti Dvinskisse ja Bauskasse, osa jäi ka Eestisse. Kui sõda jõudis siia, siis püüdsid punased neid maasse kaevatud laskepessadena kasutada. Eesti soomusautode edasise saatuse kohta puuduvad andmed, ilmselt ei ole tänaseks neist ühtegi säilinud. Tahaks loota, et õige pea võib lugeda värsket ülevaadet ka Eesti soomusrongide kohta, millel oli tähtis osa Vabadussõjas võidu saavutamisel.

Peep Pillak **T**

Tiit Noormets ja Mati Õun Äksi saarel 1991. a.
Foto Peep Pillak